

ANGELA FURTUNĂ

Monica Lovinescu
Tezaurul secret

INTEGRAL

Introducere

Arhetipurile sunt misterele cele mai atrăgătoare pentru cercetător. Pentru civilizația europeană și românească, Monica Lovinescu este un astfel de model. Ea face parte dintr-un Ecuator de conștiință al lumilor românești, atât de fracturate în ultima sută de ani.

A scrie o carte despre un martor notabil la dezvrăjirea lumii politice a secolului XX este o încercare. Trebuie, mai întâi, să ne încuimetăm a redefini acea lume și mai ales să regăsim toate dimensiunile ei pierdute, asigurându-ne strategic, aidoma lui Michel Foucault, că deținem *vizibilitatea asupra războiului din filigranul păcii*. Lucru aproape imposibil, căci *lumea aceea*, extrem de volatilă – inclusiv cea culturală și literară, circumscrisă Războiului Rece –, era dominată de criterii și de logici disjuncte, construite adesea pe vehicul propagandistic sau pe filoane de tipul *evul media* care evacuează adevărul din realitate, fiind percepută, în consecință, în chipuri histrionice și radical diferite, de către cei de dincoace de Cortina de Fier, spre deosebire de cei de dincolo de Cortina de Fier. Acesta este unul din motivele pentru care memoriile acestor lumi intră periodic în coliziune, în raporturi de contiguitate, refuzându-și valențele de continuitate care ar fi deosebit de utile explorărilor identității. Pe de altă parte, martorul onest și lucid la dezvrăjirea lumii politice – care s-a produs începând cu secolul trecut, frământat și dominat de experiențele totalitare și post-totalitare ale Holocaustului și ale Gulagului –, are temerea ca nu cumva, și de această dată, o nouă *memorie*

*zadarnică*¹ deci patologică să câștige teren. Clipa când eroarea se poate instala cu pretenții de dirijism nu este perceptibilă de către oricine; pe de o parte, așa cum scria, cumva profetic, Charles Péguy, omul este predestinat să se transforme fie în istorie întâmplătoare, fie în ficțiune ori în creație nonficțională: *vine un moment, vine o oră anume, sună pentru fiecare ceasul trecerii sale în istorie, sună o anumită bătaie de gong de miezul nopții, la un anumit orologiu al cetății, când evenimentul real devine eveniment istoric*²; pe de altă parte, omul politic – atât ca om al filosofiei politice cât și al practicii politice –, este necesar în istorie, dar e condamnat la eroare, așa cum postulase tot Péguy, care constata că *orice partid trăiește din mistica sa, dar piere din cauza propriei politici*, urmat de un cortegiu de fantome și de schelete.

Martorul la dezvrăjirea lumii politice a secolului trecut și care face obiectul acestei cărți este Monica Lovinescu. Principala grijă, citește *îngrijorare*, care a însoțit viața de scriitoare și de jurnalistă a autoarei a fost aceea de a apăra sensul adevăratei literaturi, în mod conceptualizant și nu instinctiv; această apărare a fost pusă în operă mai ales în circumstanțele precise ale exilului și ale luptei cu sistemele politice totalitare, care transcend acel *mimesis* ce pune între paranteze existența umbrelor și a răului în realitatea invazivă și care anesteziază la nivelul conștiinței artistice, în mod greșit, *esteticul* împotriva *eticului*, atunci când acesta din urmă e conceput ca o agresiune. Nu este lipsit de importanță faptul că această pasiune a fost mereu prezentă prin asumarea – în ceea ce privește gândirea literaturii și a criticii – unei europenități riguroase³, deși afiliată

¹ Sintagma circulă începând cu Finkielkraut, Alain, *Memoria zadarnică – Despre crima contra umanității*, Editura Hasefer, București, 2004.

² Péguy, Charles, «De la situation faite au parti intellectuel dans le monde moderne devant les accidents de la gloire temporelle», în *Les Cahiers de la Quinzaines*, în *Neuvième Série*, 1907-1908.

³ Monica Lovinescu avea să parcurgă, în exil la Paris, treptele inițierii în bătăliile canonice și pentru reconsiderarea valorii estetice a operelor literare, bătălii ce afectau Occidentul în deceniile post-belice, cele de totalitarism și apoi de

îndemnului manolescian¹ într-o manieră totală, ce ne amintește, printr-o extrapolare a obsesivității, de Simone Weil², o altă gânditoare construită din diamante lucide, *confruntată la rândul ei cu vremurile de complicitate a celorlalți cu forțele Răului totalitar (fratele geamăn al Gulagului)*³, și care adoptase și ea, în mod benevol, europeanitatea ca natură culturală și ca arhetip civilizațional, intrând astfel sub incidența unui tip de asumare frecvent întâlnit în epocă. Apărarea literaturii române devine astfel pentru Monica Lovinescu și un proces de apărare a memoriei și a eticii neuitării, în condițiile în care adepții radicali ai recentelor bătălii canonice care au loc în literatura română domină vocal scena printr-o anumită intempestivitate stridentă care împiedică de două ori revizuirile: o dată, sublimând restaurarea unei perspective, a doua oară spulberând mecanismele de instituire a unui sistem de referință. Împotriva tuturor răspunsurilor ce proclamă în lumea românească superioritatea viziunii lipsite de etică a autonomiei esteticului, Monica Lovinescu menține în atenția publică interogatoriul care oferă scriitorului șansa de a nu rămâne un simplu releu și vehicul al dictatului politic. Pe urmele ei, Gheorghe Grigurcu va reactualiza și contextualiza dezbaterile în

post-totalitarism, și care vor culmina, în 1994, cu apariția operei lui Harold Bloom, *Canonul Occidental*. Urmând abordările ce au făcut vâlvă în Occident, premergând tratatul lui Bloom, de la Dante, Cervantes și Shakespeare, până la Proust, Joyce și Kafka, așezarea lecțiilor bloomiene din Occident despre canon într-o succesiune de autoritate axiologică universalistă avea să distanțeze gândirea Monicăi Lovinescu de teoriile în care operau confrații din România, supuși în timpul bolșevizării canoanelor totalitare, apoi celui modernist și postmodernist românesc, toate dominate de mecanisme teoretice mai evazive și histrionice, provinciale și tradiționaliste.

¹ Este vorba de binecunoscutul îndemn al lui Nicolae Manolescu: „Canonul se face, nu se discută”, din cartea N. Manolescu, *Literatura română postbelică*. Lista lui Manolescu, 1-2-3, Editura Aula, Brașov, 2001.

² Furtună, Angela, „Greutatea și harul unei vieți”, în volumul *La anul, la Ierusalim, o carte*, Editura Bibliotecii Bucovinei „I.G.Sbiera”, 2010.

³ Apud Vladimir Tismăneanu, Blog <http://tismaneanu.wordpress.com/2009/02/22/simone-weil-%E2%80%93-greutatea-si-harul-unei-vietii-un-eseu-de-angela-furtuna/> februarie 2008, accesat 24 noiembrie 2020.

chestiune¹, reintroducând în atenția celor care construiesc spațiul critic o anume acuitate a problematicilor legate de definirea eticului: „nu ilustrează ele un program, o atitudine, o conduită? Nu alcătuesc ele un etaj al aceleiași construcții textuale, cu fundament existențial, pe care ne-o propune fiecare scriitor?”². Nicolae Manolescu insistă la rândul lui asupra necesității revizuirilor³, accentuând ideea *spiritului lor critic*, pledând pentru *un adevăr complet și nuanțat, pentru restabilirea conjuncturilor și pentru explicarea obiectivă a lucrurilor*⁴, urmărind cu acribie țelul *ierarhizării oneste a valorilor literare*, mai ales în conjunctura regimului totalitar comunist, și *in extenso* a oricărui regim totalitar. Desigur, ar fi desuet ca o discuție principială să se transforme în *răfuială personală*⁵. Există multe alte personaje din viața literară și din critica românească, preocupate la rândul lor de *est-etică*, și care vor intra rând pe rând în filonul contextualizant al cărții de față, mai ales în cel de al doilea volum.

La ora actuală, însă, sunt culese roadele unei tactici a tragerii de timp în ceea ce privește revizuirile oneste; acestea evoluează în tandem cu o Restaurație paradoxală ce se naște în România și în Est din cenușa unui imperiu mental care păruse apus. Marile conștiințe deopotrivă artistice și civice continuă să nu fie agreate, ca și dreptul speciilor nonficionale istorice, testimoniale și etice de a intra în taxonomiile și în circuitul major al literaturii. Deasupra tuturor argumentelor logicii și ale rațiunii, însă, noile curente în vogă reclamă adesea traiectorii convergente cu trecutul, așa încât defazarea istorică reapare în memoria României, ca și altădată, pentru a-i abate traseul de la matca modernizatoare. Fenomenul atacurilor date în mod subtil la *memoria culturală națională și individuală anterogradă* este

¹ Grigurcu, Gheorghe, *În jurul libertății*, Editura Timpul, Iași, 2002, p.15.

² *Ibid.*

³ Manolescu, Nicolae, *Inutile silogisme de morală practică*, Editura Albatros, București, 2003, p. 94. Un text datat 10 decembrie 1997, *România Literară*, „Critica revizuirii”.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

un partener de drum solidar cu unele interese anticulturale. El reprezintă, însă, și un sindrom post-traumatic totalitar, care operează prin conjugări de amnezii, prin lobotomii paradoxale, ca și prin inventarea de logici neașteptate, de autohipnoze, ori de transferuri psihologice cu inducție ideologică. Așa se face că, în România, capodopera lui Soljenițin, bunăoară, a fost tipărită abia în anul 1997 (la treizeci de ani distanță după finalizarea ei), iar la apariția primului volum al acestei opere în limba română, Alexandru Paleologu pune, în chiar titlul cuvântului său de încheiere, problema dacă ne găsim în fața unui *document politic* sau în fața unui *document literar*¹. În prefața la *Arhipelagul Gulag*², Alexandr Soljenițin – care a fost un veritabil model literar, critic, politic, spiritual și civic pentru Monica Lovinescu – își descrie vocația libertății: „și dacă steaua libertății nu va străluci încă multă vreme peste țara noastră, lectura și răspândirea acestei cărți constituind un mare pericol, atunci va trebui să mă înclin cu recunoștință înaintea viitorilor cititori din partea *celorlalți*, a celor care au murit”. Tonul și urgența morală a enunțurilor lui Soljenițin vor reveni în spațiul românesc și prin operele Monicăi Lovinescu. În fond, ambii intrau de fapt în circulație, prin tipărituri în limba română, cam în același timp, în anii 90, fiind amplasați astfel, tot împreună, din punct de vedere al receptării, la mare distanță istorică față de realitățile din Gulag propriu-zis³, în care ei

¹ Soljenițin, Alexandr, *Arhipelagul Gulag (1918-1956) – Încercare de investigație literară*, Vol. I., Părțile întâi și a doua. Traducere, note și tabel cronologic de Nicolae Iliescu, Postfață de Alexandru Paleologu, Editura Univers, București, 1997, p. 478.

² Soljenițin, Alexandr, *Arhipelagul Gulag (1918-1956) – Încercare de investigație literară*, Vol. I., Părțile întâi și a doua. Traducere, note și tabel cronologic de Nicolae Iliescu, Postfață de Alexandru Paleologu, Editura Univers, București, 1997.

³ *Arhipelagul Gulag* e scris în anii 1958-1968, editat în 1973 în Occident (exilul autorului se desfășoară în intervalul 1974-1994), dar apare în limba rusă abia în 1990 cu acordul președintelui Gorbaciov. Dactilografa textului *Arhipelagul Gulag*, Elizaveta Voronianskaia, este asasinată de KGB în anul 1973, fapt care îl determină pe autor să grăbească publicarea în același an a cărții. Cele trei volume mărturisesc despre viață și moarte în lagărele sovietice din Gulag și produc un efect de zguduire a minciunilor totalitare cu care URSS intoxicase Occidentul de

înșiși trăiseră și împotriva căruia luptaseră, cu prețul vieții. Procesul fiind sprijinit de cenzură cu tot cu formele ei insidioase actuale, întârzierea receptării ambilor autori (ca și a susținătorilor lor) va domina cele două culturi: sovietică (și rusă) și română. Astfel, pentru prima oară – de-abia! – în anii 90, intrau în atenția cititorilor români cele două mari reproșuri curajoase formulate de cei doi mari scriitori disidenți, rod al acțiunii lor etice: pe de o parte, reproșurile pe care Monica Lovinescu le făcuse, în epocă (și când fuseseră difuzate la Radio Europa Liberă), scriitorilor români ce se grăbiseră să legitimizeze regimul totalitar atât prin opera lor literară cât și prin atitudinea de colaborare fie politică plenară fie morală; pe de altă parte, reproșurile pe care Soljenițin le făcuse încă din anii 60 scriitorilor sovietici dominați de factura colaboraționistă, non-etică. Elocventă este, în acest ultim caz, la apariția *Arhipelagului Gulag*, chiar prefața autorului, care se constituie ca un text exemplar ce se încheie astfel: *Material pentru această carte ne-au furnizat de asemenea cei treizeci și șase de scriitori în frunte cu Maxim Gorki – autorul rușinoasei cărți despre Belomorkanal¹, care pentru prima oară în*

până la acea dată; dezvăluirile consternează presa, organizațiile civice și intelctualitatea occidentală, cunoscătoare până atunci doar a sistemului concentraționar nazist, și năruiesc imaginea orbitoare despre paradisul bolșevic, construită cu atâta trudă de agenții de influență ai Cominternului, ai PCUS și ai KGB-ului. Vezi și Alain Besançon, *Nenorocirea secolului. Despre comunism, Nazism și unicitatea Shoah-ului*, Editura Humanitas, București, 2007, și Id. *Originile intelectuale ale leninismului*, Editura Humanitas, București, 2007.

¹ Este vorba despre volumul *Canalul «Stalin» Marea Albă-Marea Baltică*, prefăcut de Maxim Gorki. 100.000 de prizonieri politici anticomuniști din Gulag au murit, prin muncă forțată și nemecanizată, în timpul construcției canalului, care are o lungime de 227 km, o adâncime mică și o eficiență redusă; construcția a durat 20 de luni, între 1931-1933. Propaganda sovietică a descris proiectul ca pe o victorie a Gulagului, invitând ca forțe de propagandă pe artiștii ruși care ulterior au proslăvit în operele lor victoriile comunismului. Nume ca Maxim Gorki, Alexei Tolstoi, Victor Șklovski sau Mihail Zoscenko au investit în opera lor laudativă excesul de zel. Stalin nu a recunoscut niciodată că proiectul Belomorkanal a fost de fapt un eșec, ci a lăudat memoria sa lansând și marca de țigări omonimă. Scopul exterminist al proiectului nu e negat azi de nicio evidență.

literatura rusă, a glorificat munca de rob. Prin analogie, se poate spune că există și în literatura română o întreagă apologie literară a *robiei pe moșia totalitară*, la care mulți autori și cititori revin azi cu ochii în lacrimi. Nimeni, niciodată nu va putea circumscrie acest reflex pavlovian decât probabil unui metabolism psihologic aferent *democratizărilor estetice*¹ și unui *mesianism politic*² ce urcă din Revoluția Franceză, prin iacobinism și prin stalinism, până la formele larvare actuale de neofascism și de neostalinism ce desenează noua scenă geopolitică. Ne confruntăm cu două extreme, așadar: pe de o parte, această supremă indulgență față de trecutul stalinist, iar de cealaltă parte, cu o realitate prefigurată foarte bine, cândva, și de Karl Popper³ care definea o inexplicabilă vânătoare de vrăjitoare în *procesul de căutare la infinit a dușmanului*: el va fi urmat și de alți filosofi care surprind un inexplicabil *totalitarism al anticomuniștilor postcomuniști*, atunci când atrag atenția că *descrierea relației autentice dintre memorie și democrație este departe de a fi fost epuizată*⁴. Arhipelagul Exilaților se va lovi din nou de continentul nostru, ca un veritabil accelerator al dezastrelor induse prin ignorarea lecțiilor recente ale totalitarismelor cărora li s-au opus, între alții, Soljenițin sau Monica Lovinescu.

Aceasta a fost lumea de contradicții în care s-a format și a trăit Monica Lovinescu. O lume de *indulgențe asimetrice*⁵, o lume de

¹ Talmon, Yakoov, *The Origins of Totalitarian Democracy* (Originile democrației totalitare, 1952), Secker and Warburg Publ., London, 1955. Vezi și Talmon, Yakoov, *The Myth of Nation and Vision of Revolution, The Origins of Ideological Polarization in the 20th Century* (Mitul națiunii și viziunea revoluției. Originile polarizării ideologice în secolul XX), 1981.

² *Ibid.*

³ Popper, Karl R., *Lecția acestui secol*, Editura Nemira, București, 1998. pp. 64-77.

⁴ Preda, Cristian, în „Memorie și democrație”, în volumul Popper, Karl R., *Lecția acestui secol*, Editura Nemira, București, 1998, pp. 147-148.

⁵ În articolul *Asimetria indulgenței*, din volumul *Etica neuitării*, Editura Humanitas, București, 2008, Colecția Zeitgeist îngrijită de Vladimir Tismăneanu, pp. 445-448, Monica Lovinescu face precizări asupra unor termeni. Astfel, conceptul de *Asimetria indulgenței* este preluat de Monica Lovinescu, ca și conceptul de

*epidemii de simboluri*¹ care bântuie Răsăritul și unde orice simptom se transformă în epidemie ce fie face ravagii sau, dimpotrivă, e sugrumată în fașă și supusă omerteii; o lume de procese morale neterminate și de reconstituiri făcute cu umbre, cu cioburi, cu stafii și cu memorii orale sacadate, în vremea când cuvântul de ordine fusese spălarea creierului și fabricarea utopiilor politice; o lume – studiată cu o *privire clinică* – pentru că alcătuită din *oameni nefirești* condamnați să trăiască în *locuri nefirești*² amintind de faptul că și lui Soljenițin *i se păruse nefiresc ca în același parc să se plimbe azi, ținând poate vreun nepot de mână, asemenea unor pensionari pașnici, fostul călău și fosta victimă*. Merită să stăruim asupra faptului că, în cazul Monicăi Lovinescu, definirea aproape statuară a relației simbolice dintre călău și victimă în regimurile totalitare are o ținută obstinat și predilect *antistalinistă*. Acest amănunt e legat de un detaliu biografic, conform căruia Stalin a intrat în viața autoarei în chipul Răului

est-etică, de la Timothy Garton Ash. Acesta îl preluase, la rândul său, de la scriitorul britanic Ferdinand Mount. Împreună, acești gânditori se revendică de la curentul filosofic de demistificare a comunismului, succedându-i pe marii foști membri de partid deveniți, primii, cei mai virulenți demistificatori, anume Boris Souvarine, Arthur Koestler, Alain Besançon, François Furet, Annie Kriegel etc. Dezbateră, rămasă deschisă în ultimii cincizeci de ani, a similitudinii dintre nazism și comunism, cunoaște mai multe abordări: cea etică și științifică este cea mai importantă, pentru că profilactică și pedagogică, în timp ce dezbateră politică doar acutizează din când în când *războiul mornit dintre stânga și dreapta occidentale*, conform lui Martin Malia, profesor de istoria Rusiei la Universitatea Californiei din Berkeley, citat de Monica Lovinescu în articolul ei. Poate că în ultimii ani, coliziunile care au loc între cele două tipuri de memorii antitotalitare asimetrice au devenit mai periculoase decât oricând, fiind utilizate în chip de veritabile *bombe* prin care arma media amorsează prin violență ideologică la scară globală conștiința publică, slujind unor interese geopolitice din care adevărul istoric este evacuat, în timp ce spiritul revanșard e resuscitat.

¹ Lovinescu, Monica, *Etica neuitării*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 60.

² Lovinescu, Monica, articolul „Privirea clinică” dedicat Doinei Jela, din volumul *Etica neuitării*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 471-473.

politic Absolut, și așa a rămas: autoarea mărturisește în *Jurnale*¹ că a citit studiul Hannei Arendt intitulat *Sistemul totalitar* (partea a III-a din *Originile totalitarismului*) în zilele chiar când se împlineau 20 de ani de la moartea lui Stalin. Studiul fusese scris în 1949 și publicat în 1951. Este vorba despre opera care a lămurit definitiv, în planul terminologiei și al domeniilor de abordare, conceptul de totalitarism pentru Monica Lovinescu, așa cum i se va opune autoarea, în mod critic, în restul vieții sale. Hannah Arendt a desemnat, în această carte, cele două sisteme totalitare unice: *Rusia lui Stalin și Germania lui Hitler. Sistemul propriu-zis totalitar a decedat în Germania odată cu moartea lui Hitler, iar în Rusia și în țările dominate de ea odată cu moartea lui Stalin, fiind înlocuit, în acest caz din urmă, cu dictatura partidului unic. [...]* Principala caracteristică a sistemului totalitar așa cum se desprinde ea din studiul Hannah Arendt – totalitarismul ca mașină de fabricat absurdul, ca demență în stare pură – e dată de năzuința de a schimba radical natura umană prin triplaucidere a persoanei morale, a persoanei juridice și a individualității, rezultatul ultim al acestei triple crime, cu și fără cadavru, urmând să fie câinele lup pavlovian². Pentru autoare, Stalin întruchipa așadar forma cea mai pură a răului politic, gigantul demoniac ce distrusese țara sa natală, asasinase memoria ilustrei sale familii – întemeietoarea unui capitol de istorie culturală și literară românească – și dăduse, în mod sistematic, atacurile cele mai radicale la identitatea națională românească.

Monica Lovinescu a formulat la rândul ei accentele cuvenite asupra responsabilității intelectuale și a necesității diluării istoricismului prin opțiunea etică, adică prin respingerea fatalităților de tip *sens al istoriei*. Opțiunile și viziunile Monicăi Lovinescu s-au înscris în nucleul tare al filosofiei politice moderne, adică în paradigma gândirii străbătute de ideea *maleabilității naturii umane, a posibilității de a o schimba, fie prin folosirea rațiunii împotriva pasiunilor (ca în teoriile contractualiste), fie prin folosirea pasiunilor mai puțin*

¹ Lovinescu, Monica, articolul „Hannah Arendt și sistemul totalitar”, în volumul *Etica neuitării*, Editura Humanitas, București, 2008, pp. 140-143.

² *Ibid.*

*rele împotriva celor rele (ca în teoriile economiştilor)*¹. Nu vom epuiza aici analiza importanței operei și acțiunii Monicăi Lovinescu; au făcut-o alți analiști și exegeți, înaintea noastră și aproape epuizând tema principalelor merite ale autoarei². Vom stăruii, însă, în această carte asupra investigării mecanismelor psihologice, culturale și pedagogice ce au generat preferințele Monicăi Lovinescu pentru tema eticii, pentru definirea literaturii și din această perspectivă, ca și pentru pledoariile nedezmințite de partea revizuirilor, definind-o astfel pe autoare drept o personalitate care a introdus în literatura română – la momentul oportun și în acord cu mutațiile estetice firești – ipoteze hermeneutice noi, temeuri de a distribui în mod just vectorii axiologici, abordări plauzibile, ca și interogări fecunde și capabile să explice noile resorturi ale literarității, ale poeziei, ale structurilor și formelor expresive.

Într-un fel, drumul parcurs de noi aici descrie calea ce-l duce pe *omul cel frumos*, în nevinovăția lui tragică, către poarta cea îngustă a martirajului, intrând în închisoarea cea de toate zilele a victimelor răului politic totalitar și proiectând asupra tuturor, prin literatură, ca pe un fascicul de lumină, întrebarea care i-a guvernat existența: *E oare mai bine să-ți petreci viața având dreptate împotriva tuturor, sau greșind alături de toți?* Desigur, Monica Lovinescu s-a dovedit a fi un om care pune în ecuație, în mod critic, forța ideilor, așa cum avea să avertizeze și Heinrich Heine încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, atunci când avea să atragă atenția francezilor în privința pasiunilor revoluționare, și a acelor *concepte filozofice crescute în camera de lucru a unui profesor și care ar putea distruge o civilizație*³.

¹ Popper, Karl R., *Lecția acestui secol*, Editura Nemira, București, 1998, p. 144.

² Tismăneanu, Vladimir, „De ce contează Monica Lovinescu (I-V)”, în *România Culturală*, <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=10099> accesat 11 oct. 2012 (sinteză după articolele apărute în *Evenimentul Zilei*: 22.04.2008; 30.04.2008; 7.05.2008; 14.05.2008; 24.05.2008). Vezi și Tismăneanu, Vladimir, „Monica, Hannah, Nadejda”, în *Ideii în dialog*, numărul din iunie și iulie 2008.

³ Citat Invocat de Isaiah Berlin în 1958, în lucrarea *Two Concepts of Liberty*, v. în Berlin, Isaiah. *Cinci eseuri despre libertate*, Editura Humanitas, București, 2010.

Opera de față nu are pretenții sistematice, deoarece recuperarea operei și biografiei, a memoriei și a contextualizărilor privind-o pe Monica Lovinescu sunt în curs de desfășurare, precum definirea hărții unui continent de cunoaștere *in statu nascendi*, iar procesul va continua încă cel puțin alte câteva decenii, fiind și foarte sabotat de Restaurația propagandelor vechi totalitare. Tocmai de aceea, această carte, succedând altor instanțe hermeneutice, devine la rândul ei doar o nouă verigă ce se va preschimba în curând, la rândul ei, în *terminus a quo*. Asumpțiile noastre și observațiile fragmentare nu au pretenții exhaustive didactice sau teoretice și sunt întretesute cu pagini de jurnale, de analize comparatiste și cu *povești*, restituind istoriei clipei, memoriei și mitului deopotrivă vocația *literaturizantă*.

Angela Furtună

Cuprins

Introducere	7
De la Zidul Berlinului, la odăi, cripte și arhive – Lumina aspră a Nordului – Rădăcini, transferuri și umbre – Copilul în căutarea tatălui și a mamei – Rupturi – <i>Omul de hârtie</i> și bibliotecile – Vocație și livresc, povești de familie și pasiuni etice – Bunici, boieri și lăutari pe drumul spre pomul cunoașterii – Povestea ca schemă de memorie extensională. – Golemul și băiatul cu amintiri.....	19
Între suicid și genocid – Răul secolului vine prin ciurma brună și ciurma roșie – Distrugerea jurnalelor și exorcizarea jucăriilor – Memorii și abordări cognitive neașteptate – Stalin și plaiurile semiozice – Ferestre prelingvistice și extralingvistice, scriitorii și paradigmele preliterate și extraliterate – De la prima întrebare înfiorată despre moarte și până la comandoul exterminist al lui Ceaușescu – Un <i>rebound</i> al evaziunilor	53
Literaturocentrism și angajare – Ierarhizarea culpabilităților – <i>Adio, nespălată mea Rusie</i> – Morțile părinților, nașterea autoculpabilităților și laptele negru – De unde a știut Orwell? – Teatru și iertare de sine – Din nou despre sinucideri, martorii Apocalipsei și teroarea revoluționară.....	69

Ideologie, comucid, homicid – Est-etică și estalgie –
Literale de pe Cortina de Fier: *Scrieți adevărul, deci mințiți!* –
Cuvânt, dedublare, psihism auctorial – De la limba de lemn
la neostalinism, prin amnezie anterogradă și hipnoză media..... 101

Arestarea inocenților în filigranul autonomiei esteticului –
Marxizări comestibile și naționalism de operetă – Între manifest
și canon, între fanatism și rigurozitate – Anamneze, catamneze
și mașini magice de scris..... 118

Închisori și ospicii, colivii și ecouri: *monopolul asupra opiniei* –
Acasă în țară și acasă în exil – Posteritățile contemporane
și dușmanii fabricați – Anularea realității din stup –
Teratologie, limbă de lemn și limbă natală..... 135

Țesătura din război – 1935, 1984; ce an urmează logic? –
De la entuziasmul juvenil la obsesia salvării memoriei –
Transa în fața tragicului – Cu mama și tata pe divanul
psihanalistului, dar și în fața temnicerului de serviciu din sistemul
carceral – Hannah Arendt, Nadejda Mandelștam, Anna Ahmatova,
Jeanne Hersch, Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu, Marina Tsvetaieva,
Monica Lovinescu, Simone Weil, sau despre evul
care asasinează prințesele spiritului: femeile-amnios
ale memoriei antitotalitare – *Vocea*..... 159

Bibliografie – Repere:..... 177

Monica Lovinescu (1923-2008) 230